

חילוקי מחלוקות בישראל

מים ראשונים: כבר נזקקנו בקצרה לנושא זה בשנת תשס"ב והגיעה השעה לחדש ולהרחיב שהרי "אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש". ועדיין, פשיטא שלא נתיימר לכסות נושא רחב כל כך בדף זה, "פיקצור המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתפנס" (ישעיהו כח כ). על כך נראה שלא תהיה שום מחלוקת.

רש"י במדבר פרק טז פסוק א

ויקח קרח - לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה, וזהו שתרגם אונקלוס ואתפלא - נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת, וכן (איוב טו, יב) מה יקחך לבך, לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם.¹

מסכת אבות פרק ה משנה יז

כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים.² איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים? זו מחלוקת הלל ושמאי; ושאינה לשם שמים? זו מחלוקת קרח וכל עדתו.³

במדבר רבה פרשה יח סוף סימן ט

... כל הדברים האלו פייס משה לקרח, ואין אתה מוצא שהשיבו דבר. לפי שהיה [קרח] פקח ברשעו. אמר: אם אני משיבו, יודע אני בו שהוא חכם גדול ועכשיו יקפחני בדבריו ומקלקלני ואני מתרצה לו בעל כורחי. מוטב שלא אזקק לו. כשראה משה שאין בו תועלת, פירש הימנו.⁴

במדבר רבה פרשה יח סימן ח

"זאת עשו קחו לכם מחנות ... ותנו בהן אש ושימו עליהם קטורת לפני ה' מחר" - מה ראה [משה] לומר כן? אמר להם: בדרכי הגויים יש טעויות (אלילים) הרבה, נימוסין הרבה וכומרין הרבה, כולן מתקבצין בבית אחת. ואנו אין לנו אלא ה' אחד ותורה אחת ומשפט אחד ומזבח אחד וכהן גדול אחד. ואתם מאתים וחמישים איש מבקשים כהונה גדולה? אף אני רוצה בכך ... לפיכך התרה בהם: "והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש". אמר להם משה: הרי אני אומר לכם שלא תתחייבו בנפשותיכם. מי שיבחר מכם יצא חי וכולכם אובדין.⁵

¹ נראה שאין פתיחה מתאימה יותר לנושא שלנו מרש"י זה ותרגום אונקלוס שהוא מביא. מהו "ויקח"? - התפלא, לקח עצמו הצידי ונחלק על משה ואהרן. ומי לקח אותו לחלוק? לבן. הכל מהיצר. ראה המשך רש"י שם: "דבר אחר: ויקח קרח - משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים, כמו שנאמר (במדבר כ, כה) קח את אהרן, (הושע יד, ג) קחו עמכם דברים". יש לקיחה לכהונה, יש לקיחה לתרומה למשכן, יש לקיחה לתשובה ויש לקיחה למחלוקת. הרי לנו כבר לקיחות / מחלוקות שונות בשורש המילה.

² רבו הפירושים על הביטוי "להתקיים" כולל הלצה שמחלוקת "לשם שמים" תמשיך להתקיים לנצח ואף פעם לא תסתיים, משום שהיא אידיאולוגית וכל צד בטוח שהוא מכוון אל האמת "ומציל את העולם". אך ראה פירוש אלבק על המשנה כאן: "שהיה קיום ליגיעתם של החולקים ויבררו האמת ויגדילו כבוד שמים". ואולי ניתן לפרש גם עפ"י מסכת עדויות פרק א משנה ה: "ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין? שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו". היינו יש אפשרות שבעתיד יבחר הדעה השנייה ויש סיבה לקיים את שתי הדעות. וכפשוטו: סופה להתקיים, היינו מחלוקת שאפשר להיות (להתקיים אתה), מחלוקת שמקיימת את החולקים בה ולא מכלה אותם. כך גם בעצות. ראה מדרש תהלים (בובר) מזמור א: "וכל אשר יעשה יצליח - שהכל צריכין לעצתו, כגון ר' אלעזר בן ערך שהוא היה יועץ עצות ומתקיימות ומצליחות. אמרו לו: נביא אתה? אמר להן: לא נביא אנכי ולא בן נביא, אלא כך מקובלני מרבותי, שכל עצה שהיא לשם שמים סופה להתקיים".

³ ובאבות דרבי נתן נוסח א פרק מ, בצמוד למשנה זו, מופיעה המשנה הבאה שהיא מעין "דרשת ראי": "כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. אי זו כנסיה שהיא לשם שמים? כגון כנסת ישראל לפני הר סיני. ושאינה לשם שמים? כגון כנסיה של דור הפלגה" (ראה גם אבות ד יא). כנסיה = התכנסות. מחלוקת = היפרדות. בפירוד כבהתכנסות, מה שחשוב הם התכלית והמטרה: קנטור והתנצחות, או בירור האמת (ראה קהתי וברטנורא שם). בית שמאי ובית הלל משמשים בית אב ודגם למחלוקת לגיטימית ומוצדקת, שאם כל קשייה ומכאוביה (שחלקם נראה בהמשך) מטרתה בירור האמת ואילו קורח ועדתו משמשים בית אב למחלוקת שאינה לגיטימית אינה מוצדקת ואינה רצויה שכל מטרתה הוא ניגוח וניצוח לשמם ואולי גם ג'ובים ומשרות. זו איפוא ההבחנה הראשונה בין מחלוקת שהיא לשם שמים ומחלוקת שאינה לשם שמים - המטרה, התכלית.

⁴ ובהמשך המדרש שם: "וישלח משה לקרוא לדתן ולאבירם" - אף הם עמדו ברשעם ולא נזקקו להשיבו". המבחן השני למחלוקת שהיא לשם שמים ויכולה להתקיים, היא בקיום דיאלוג. כל ספרות חז"ל מלאה בפלוגתות ומחלוקות: "פליגי אהדדי", "אמרו להם בית שמאי לבית הלל", "ואני אומר ... וכו'. אבל עדיין מחלוקת עם דו-שיח ועם תיחום וצמצום: "לא נחלקו אלא על ...". ואם השתכנעו - "הודו לדבריהם", "הודו לו חכמים לבן זומא", "רואה אני את דבריך" ועוד. ואם צריך להכריע - "נמנו וגמרו". ואילו קורח ועדתו בורחים מעצם הדיאלוג, שמא חו"ח עוד יבינו וישתכנעו. ראה רש"י ורמב"ן על "ויקח קרח": "לקח עצמו לצד אחד" (רש"י), "לקח עיצה בליבו ... בסתר" (רמב"ן). ושניהם בעקבות התנחומא: "אין ויקח אלא לשון פליגא שלקחו ליבו".

⁵ ראה ויקרא רבה ד ו: "גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה ... אמר לו [ר' יהושע]: יש לך בנים? אמר לו: הזכרתי צרתי. הרבה בנים יש לי. בשעה שהם יושבים על שולחני, זה מברך לאלוהי פלוני וזה מברך לאלוהי פלוני ואינם עומדים עד שמפצעים מוחיהם אלו לאלו" (בדברינו [אחרי רבים להטות](#)). מבחן נוסף למחלוקת לשם שמים, הוא שיש בה אחדות פנימית מינימלית. שמתנהגים כמחלקה

בראשית רבה צח סימן ב

"ויקרא יעקב אל בניו ... האספו ... הקבצו ..." – רבותינו אומרים: ציווה אותם על המחלוקת. אמר להם: תהיו כולכם אסיפה אחת. זהו שכתוב: "ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו" (יחזקאל לז טז) - חברו כתיב, נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמכם לגאולה.⁶

מדרש תנחומא פרשת ויחי סימן י

"בסודם אל תבוא נפשי ... בקהלם אל תחד כבודי" - כשיקהיל קרח את כל העדה לחלוק על משה "אל תחד כבודי" - אל תתיחד כבודי עמהן. אלא, "ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי" - ולא אמר "בן יעקב".⁷

במדבר רבה פרשה יח סימן כג

"ומטה אהרן" - יש אומרים: הוא המטה שהיה ביד יהודה שנאמר: "ומטך אשר בידך" (בראשית לח יח).⁸ ויש אומרים: הוא המטה שהיה ביד משה ומעצמו פרח, שנאמר: "והנה פרח מטה אהרן" (במדבר יז כג). ויש אומרים: נטל משה קורה אחת וחתכה לשנים עשר נסרים ואומר להם: כולכם מקורה אחת טלו מקלכם. ועל מה עשה כן? "כְּבֹד לְאִישׁ שְׁבֵט מְרִיב וְכָל אֲיֹוֵל יִתְגַּלֵּעַ" (משלי כ ג), שלא יאמרו: מקלו היה לח והפריח.⁹

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יט פסוק ב

"ויחן שם ישראל נגד ההר" - להלן: "ויסעו בני ישראל", "ויחנו בני ישראל" - נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת.¹⁰ וכאן הוא אומר: "ויחן שם" - חנייה אחת ניתן בלבם, כדי שיאהבו זה את זה ויקבלו את התורה.¹¹

אחת. ומפי מחותני עמוס חכם ז"ל שמעתי שמהביטוי "מחלוקת קורח ועדתו" אפשר להבין שהמחלוקת הייתה לא רק כלפי חוץ (כלפי משה), אלא גם כלפי פנים: מחלוקת פנימית בתוך קורח ועדתו. ונראה שאפשר למצוא לכך סמך בפסוקים עצמם.

⁶ אחדות היא דבר רצוי ומבורך, כפי שאירע באופן חד-פעמי במעמד הר סיני שנראה להלן ויחזור שוב בגאולה. ראה המשל על מקלות העץ, במדרש תנחומא (בובר) פרשת נצבים סימן ד: "בנוהג שבעולם, אם נוטל אדם אגודה של קנים, שמא יוכל לשברם בבת אחת? ואילו נוטל אחת אחת, אפילו תינוק יכול ומשברם. וכן אתה מוצא שאין ישראל נגאלים עד שיהיו אגודה אחת" (בדברינו [אגודה אחת](#) בראש השנה). אחדות ישראל היא תנאי לגאולה ותוצאה שלה כאחת. ראה גם משאלתו של משה ערב פטירתו, ספרי דברים סימן שמו: "יחד שבטי ישראל, כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות", בדומה למשאלתו/צוואתו של יעקב כאן: "תהיו כולכם אסיפה אחת". עד שתתגשם אחדות מושלמת זו, נראה שהעיקר הם דבריו הראשונים של יעקב: "ציווה אותם על המחלוקת", וכפירוש מודרני, שציווה אותם איך להתנהג במחלוקת, איך להתקיים בעולם של מחלוקת. איך לשמר את המאחד והמחבר גם בעולם של ריבוי דעות, עדות ומסורות שונות. איך להבחין בין מחלוקת שהיא לשם ומחלוקת שהיא לשם מחלוקת. וזה אולי גם הפשט במשנה שהבאנו בפתח דברינו: "כל מחלוקת שהיא לשם שמיים סופה להתקיים" – המחלוקת תתקיים וגם תקיים את בעליה. ופשט המדרש כמובן הוא שיעקב ציווה אותם להימנע ממחלוקת. ושוב בהלצה וחיוך, שבני ישראל אכן מקפידים על צוואת יעקב זו לאורך הדורות ...

⁷ במחלוקת קורח לא התקיימה צוואתו של יעקב "על המחלוקת", כפשוטו או כפירוש המודרני שהצענו; יעקב רואה את מחלוקת קורח ומנסה להתרחק ממנה. מנגד, משה רואה את המחלוקת בבית המדרש, שהן לשם שמים, ומבקש להשתתף בהם: ראה במדבר רבה יט ז (פרשת השבוע הבא): "בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה: ר' אליעזר אומר: עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים. אמר לפניו: ריבון העולמים יהי רצון שיהא מחלצ". (וכן הוא במנחות כט ע"ב). משה מתאוה להיכנס למחלוקת בית המדרש ומכולן, לדמותו של ר' אליעזר בן הורקנוס, הגיבור הראשי של מחלוקת תנורו של עכנאי שנראה להלן. ראה דברינו [משה ר' אליעזר ופרה אדומה](#) בפרשת חוקת. אך לפני שנגלוש למחלוקת בית המדרש, נראה לפחות עוד כמה מחלוקות במקרא.

⁸ ראה דברינו [ואת המטה הזה תקח בידך](#), בפרשת שמות.

⁹ למרות שבחרנו להתמקד באתם מקורות שמזכירים את הביטוי "מחלוקת בישראל", לא יכולנו שלא להביא את המקור הזה, גם הוא מפרשת השבוע, מהאות של מטה אהרון שפרח, ובכך תמו (או לא תמו) תלונות בני ישראל. ראה דברינו [פּרַח, צִיץ וּשְׁקָדִים](#) בפרשה זו. לדעה השלישית במדרש זה, לא מדובר בשום מטה פלאי, לא של יהודה ולא של משה ואהרון, אלא בקורה עץ אחת פשוטה! המעשה של ניסוד הקורה לשנים עשר נסרים, נראה כתמונת ראי לאגודה אחת של יעקב ומשה שמבקשים לאחד את הקנים ולעשותם "אגודה אחת" כפי שהבאנו לעיל.

¹⁰ בלשון רבים: "ויסעו", "ויחנו" ואילו כאן, בלשון יחיד "ויחן". הבדל לא משמעותי מבחינה לשונית ותחבירית, אבל הכל לצורך הדרשה.

¹¹ ראה מוטיב זה גם במדרש ויקרא רבה ט ט וכן במסכת דרך ארץ פרק שלום הלכה ה שמדגיש גם את השלום כמוטיב נגדי למחלוקת: "חזקה אמר: גדול הוא השלום, שבכל המסעות כתיב ויסעו ויחנו, נוסעין במחלוקת וחונים במחלוקת. ובזמן שבאו לסיני חנו חנייה אחת, ויחן שם ישראל, אמר הקב"ה: הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת ואהבו את השלום ונעשו חנייה אחת, עכשיו אתן להם את תורת". אבל גם חניית שלום זו לא האריכה ימים ולאחר זמן "נסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר. אמרו: שמא ירבה ויתן לנו מצות, וזהו ויסעו מהר ה', שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר ה', וזהו פורענות ראשונה" (פירוש רמב"ן על הפסוק "ויסעו מהר ה'"), במדבר י לה, המבוסס על מדרשים, ראה דברינו [ויהי בנסוע הארון](#) בפרשת בהעלותך. ובמקרא עצמו, פרשת המתאונים ומיד אחריה פרשת המתאונים שם. ועוד לפני מעשה העגל כמובן. הרי שגם חנייה אחת זו בשלום ובאהבה ובלא מחלוקת, לא נמשכה זמן רב מדי.

במדבר רבה פרשה כג ו¹²

"ויואמר יהושע אל עכן בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה" (יהושע ז יט). אמר לו עכן: בשביל דבר זה שאתה אומר אני מת? ... באותה שעה אמר לו עכן ליהושע: למה תפיל גורלות ביני ובין בני ביתי, אני אפיל הגורל בינך ובין פנחס, אם לא יעלה הגורל על שניכם אף אני מאמין. ... מיד נפלה מחלוקת בישראל ועמדו שבט יהודה במריבה והרגו מישראל כתות כתות. כיון שראה עכן, כך אמר בלבו: כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ואני על ידי נהרגו כמה אנשים מישראל, אני חוטא ומחטיא. מוטב אני אודה לפני הקב"ה ולפני יהושע ואל תבוא תקלה על ידי. מה עשה עכן? עמד והשמיע קולו לכל הקהל וְהִסֹּוּ כָל הַקֹּהֶל לִפְנֵי. אמר ליהושע: "אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי" (יהושע ז כ).¹³

וְשֵׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיעַל וְשֵׁמוֹ שָׁבַע בֶּן בְּכָרִי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בַּשֶּׁפָּר וַיֹּאמֶר אֵין לָנוּ חֶלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה לָנוּ בְּבֶן יִשְׂרָאֵל לְאֶהֱלִי וְשָׂרְאֵל: (שמואל ב כ א).¹⁴

וְהִנֵּה מַחְלָקוֹת הַפְּהַנִּים וְהַלְוִיִּם לְכָל עֲבֹדַת בֵּית הָאֱלֹהִים וְעַמָּךְ בְּכָל מְלֹאכָה לְכָל נְדִיב בַּחֲכָמָה לְכָל עֲבֹדָה וְהַשָּׂרִים וְכָל הָעָם לְכָל דְּבָרֶיךָ: (דברי הימים א כח כא).¹⁵

בראשית רבה פרשה לח סימן ו

רבי אומר: גדול השלום שאפילו ישראל עובדים עבודת כוכבים ושלוש ביניהם אמר המקום: כביכול איני יכול לשלוט בהן כיון ששלום ביניהם, שנאמר: "חבור עצבים אפרים הנח לו". אבל משנחלקו מה הוא אומר? "חלק לבם עתה יאשמו".¹⁶ הא למדת: גדול השלום ושנואה המחלוקת.¹⁷

מסכת סנהדרין דף פח עמוד ב

¹² מחלוקות רבות נוספות יש לנו במקרא (מעבר לאלה שבתורה שגם אותן לא השלמנו): המזבח שהקימו שבטי עבר הירדן המזרחי (יהושע כב), מריבת בני אפרים במלחמת יפתח (שופטים יב), מלחמת השבטים בשבט בנימין בפרשת פילגש בגבעה (שופטים יט-כא, בדברינו [בין סדום לפילגש בגבעה](#) בפרשת וירא), עימותי בית שאול ובית דוד (סוף שמואל א, תחילת שמואל ב), מרד אבשלום (שמואל ב טו-יח), מרד שבע בן בכרי (שם כ), ניסיון אדוניהו לרשת את דוד בחייו, פיצול מלכות יהודה וישראל ומלחמות חוזרות ביניהם לאורך כל ימי בית ראשון, תוך כדי כריתת בריתות עם עמים זרים (מלכים א ו-ב), אליהו בהר הכרמל, ומן הסתם עוד רבים אחרים שלא מנינו. מכולם, בחרנו להביא את העימות שבין יהושע לעכן, בתחילת ספר יהושע, בתחילת כיבוש הארץ.

¹³ המדרש הופך את הדו-שיח בין יהושע ועכן לעימות, אולי הראשון, בין שבט יהודה ושבטי יוסף, שהתפתח למריבה של ממש, כולל שפיכות דמים שאיננה נזכרת במקרא. אבל המדרש גם מוסיף ומדגיש, בניגוד מה למסופר במקרא, את גדלות הנפש שהייתה לעכן כאשר בחר להודות בחטאו על מנת להשקיט את המחלוקת הקשה שפרצה שם. אולי מזכיר את הודאת יהודה אבי זקנו של עכן במעשה תמר שבזכותה זכה למלכות. ראה דברינו [עכן בפרשת מסעי](#).

¹⁴ מחלוקת יהודה וישראל היא מהעמוקות והקשות בתולדות עם ישראל, בעקבותיה נקרעו עשרה שבטים מגוף האומה ונעלמו 'אי שם'. הקרע הגדול אירע בימי ירבעם/רחבעם לאחר שזה האחרון עזב את עצת הזקנים והלך אחר עצת הילדים וגם שם מופיע המילה "חלק": "וַיִּרְא כָּל יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ הָעָם אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר מִה לָּנוּ חֶלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה בְּבֶן יִשְׂרָאֵל לְאֶהֱלִיךָ וְשָׂרְאֵל עִמָּה רָאָה בֵּיתָךְ דָּוִד וַיִּלְכֹּד יִשְׂרָאֵל לְאֶהֱלִי" (מלכים א יב טז), אבל שבע בן בכרי קדם ואולי קדם לכולם הקרע ההיסטורי בין יהודה ליוסף שרק באחרית הימים יתאחה. ראה דברינו [והיו לאחדים בידך](#) בפרשת ויגש. ולגבי הביטוי "אין חלק ונחלה", שבמקורו בתורה הוא ביטוי חיובי המתאר את שבט לוי שאין לו חלק ונחלה בארץ (דברים פרק יד וגם הגר בפרק יב), ראה בני גד ובני ראובן שמסבירים את מעשיהם בחשש שמא: "מִיָּחָד יֵאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מִה לָּכֶם וְלָהּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: וְגִבּוֹל נִתַּן ה' בְּיָנֵינוּ וּבְיָנֵיכֶם ... אֵין לָכֶם חֶלֶק בָּהּ" (יהושע כב כד-כה). ומנגד, נחמיה אומר לעמי הסביבה שמנסים לחבל בבנין בית שני ומציעים "שיתוף פעולה": "וְאֶנְחֵנוּ עִבְדֵי נְקוּם וּבְנֵינוּ וְלָכֶם אֵין חֶלֶק וַיִּדְבַּק וַיִּזְכְּרוּן בִּירוּשָׁלַם" (נחמיה ב כ).

¹⁵ כנגד "אין לנו חלק בדוד" של שבע בן בכרי וירבעם, הנה דוד שמארגן את הלויים במחלוקת, כהכנה למקדש שלמה בו. כך גם בנחמיה בתחילת בית שני: "וּמִן הַלְוִיִּם מַחְלָקוֹת יְהוֹדָה לְבָנֵימִן" (נחמיה יא לו). מי שאומר אין לי חלק בדבר מה, הוא כמו מי שנוטל את חלקו מהמחלקה המשותפת ועושה חגיגה לעצמו. מחלוקת היא כאשר כל אחד נוטל או מושך את חלקו ואומר לאחרים: אין לי בכך שום חלק והמחלקה (החבורה, האגודה) מתפרקת. אבל מחלוקת שמתחלקות ביניהן, זה עניין אחר.

¹⁶ שני הפסוקים לקוחים מהושע: פרק ד פסוק יז, ובפרק י פסוק ב. והושע עצמו נענש על שאמר לשון הרע על עם ישראל. ראה דברינו [פרק ב בהושע](#) הפטרת פרשת במדבר.

¹⁷ במעבר לחז"ל, ניפרד מהמקרא דרך מדרש זה שבנוי על פסוקים מהושע. לא בטוח שבעלי ההלכה יסכימו עם מדרש אגדה זה שמעדיף את ערך השלום על פני עבודה זרה, וכבר ראינו מדרשי אגדה שאינם תואמים להלכה. ראה דברינו [מה לכהן בבית הקברות](#) בפרשת בא. אבל זו היא שיטתו של בעל האגדה כשהוא רוצה להביע רעיון שחשוב בעיניו ושם מדובר בהבדל בין דור המבול שחטאו בגזל ונמחו ובין דור הפלגה שמרדו בקב"ה ושרדו. זה אותו דור הפלגה שבהערה 3 לעיל ראינו שהוא "כנסייה שלא לשם שמים". ועוד, השווה עם ילקוט שמעוני מלכים א רמז ריג (עפ"י ירושלמי פאה א א): "שנו רבותינו דורו של אחאב כולם עובדי עבודה זרה היו וע"י שלא היו בהם דילטורין (לשון הרע) היו יוצאים למלחמה ונוצחים ... אבל דורו של דוד [שאוּל] ... היו יודעים לדרוש את התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא ואחר כל השבח הזה יוצאין למלחמה ונופלים לפי שהיה בהם דילטורים". וראה גם אבות דרבי נתן (נ"א) סוף פרק יב.

תניא, אמר רבי יוסי: ¹⁸ מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית, ושני בתי דינים של עשרים ושלושה ... ושאר בתי דינים של עשרים ושלושה יושבין בכל עיירות ישראל. הוצרך הדבר לשאול - שואלין מבית דין שבעירן, אם שמעו - אמרו להן, ואם לאו - באין לזה שסמוך לעירן. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח הר הבית. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח העזרה. ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך למדתי וכך למדו חבירי. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - אלו ואלו באין ללשכת הגזית, ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ... נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - עומדין למנין. רבו המטמאים - טמאו, רבו המטהרין - טהרו. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן - רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות. ¹⁹

מסכת עירובין דף יג עמוד ב

שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? - מפני שנחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן. ²⁰

תלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק ו הלכה א

א"ר אבון: והלא אי אפשר לשני שביעית שיחול י"ד להיות בשבת, ולמה נתעלמה הלכה מה? כדי ליתן גדולה להלל. א"ר מנא: אנא שמעית מר' יודן ומן כל רבנן: מפני מה נוהגין בית דין שלמטון בכבוד? שלא ירבו המחלוקת בישראל. ²¹

מסכת יבמות דף יג עמוד ב

¹⁸ מקור תניא זו היא תוספתא חגיגה ב ט, תוספתא סנהדרין ז א. ראה התיאור ברמב"ם הלכות ממרים פרק א הלכה ד. ראה משפט אחרון זה גם בסוף מסכת סוטה (מז עד הסוף) בתיאור ההתדרדרות של השנים שלאחר החורבן: "משרבו הרוצחין בטלה עגלה ערופה ... משרבו המנאפים פסקו המים המרים ... משרבו בעלי הנאה - נתעותו הדינים, ונתקלקלו המעשים ... משרבו מקבלי מתנות - נתמעטו הימים ונתקצרו השנים ... משרבו זוחי הלב - רבו מחלוקת בישראל. משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן - רבו מחלוקת בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות". התיאור האידיולי של רשת (היררכית) בתי דין וכיצד כל מי שלא יודע את ההלכה הולך לסמכות שמעליו, שאם לא יודעים אומרים שאינם יודעים ("לא שמענו"), הדיון המכובד: "כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך למדתי וכך למדו חבירי ... רבו המטמאים - טמאו, רבו המטהרין - טהרו" - תיאור אידיולי זה מתהפך בימי בית הלל ובית שמאי שהם מאבות יסודות ההלכה. "בראשונה לא היתה מחלוקת בישראל אלא על הסמיכה בלבד", אומר התלמוד הירושלמי במסכת חגיגה פרק ב הלכה ב, "ועמדו שמאי והלל ועשו אותן ד'. משרבו תלמידי בית שמאי ותלמידי בית הלל ולא שימשו את רביהן כל צורכן ורבו המחלוקת בישראל ונחלקו לשתי כתות אלו מטמאין ואלו מטהרין ועוד אינה עתידה לחזור למקומה עד שיבוא בן דוד". ראה עד היכן הגיעו הדברים במחלוקת של "ח דבר שגזרו בעליית חנניה בן חזקיה, כמתואר במסכת שבת יז ע"א: "נעצו חרב בבית המדרש, אמרו: הנכנס יכנס והיוצא אל יצא. ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים, והיה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל". ובירושלמי שבת פרק א הלכה ד: "תלמידי בית שמאי עמדו להן מלמטה והיו הורגין בתלמידי בית הלל. תני: ששה מהן עלו והשאר עמדו עליהן בחרבות וברמחים". הא למדת שאידיוליה ומחלוקת שהיא לשם שמים, שבה ידעו להכריע לכאן או לכאן, עשויה להפוך למחלוקת שלא לשם שמים עד כדי שפוך דם.

²⁰ במחלוקת לשם שמים מכירים הצדדים שאין אמת אחת - אלה ואלה דברי אלהים חיים. ולפיכך נקבעת ההלכה ע"ס אמות מידה של תרבות המחלוקת ולא של "אמת אבסולוטית". בכך, היה יתרון מסוים לבית הלל על בית שמאי. זאת ועוד, אין זה רק עניין תרבות מחלוקת, בריחה ממחלוקת ומתן כבוד לדעה האחרת. לב העניין הוא שמי שמכבד את הדעה השנייה ואף מקדים ושונה אותה לפני שהוא מחווה את דעתו הוא, חזקה עליו שביירר טוב יותר את הנושא. והמשנה במסכת עדויות פרק א משנה ד משבחת בסופו של דבר את שניהם, את בית הלל ואת בית שמאי: "ולמה מזכירין את דברי שמאי? להלל ולבטלה? ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם". ראה הערה 2 לעיל שם הבאנו את המשנה הסמוכה: "ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין? שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו". יש אפשרות שבעתיד תיבחר הדעה השנייה ויש סיבה לקיים את שתי הדעות.

²¹ כאן מדובר בסיפור של בני בתירא, עפ"י נוסח הירושלמי, שפינו את מקומן בנשיאות להלל שעלה מבבל וידע את ההלכה לגבי הקרבת קרבן פסח בערב פסח שחל להיות בשבת. ראה דברינו [בני בתירא](#) בפסח. בסוף הדיון שואל הירושלמי והלוא ערב פסח שחל להיות בשבת איננו מאורע כ"כ נדיר ובהכרח יחול לפחות פעם אחת בארבע עשרה שנה (שני שביעית, עפ"י הלוח שלנו זה קורה אף תדיר יותר) ואין זה שלא ידעו את ההלכה! אלא שכל זה היה כדי ליתן גדולה וכבוד להלל. הסיימת של ר' מנא הקושרת את עניין הכבוד למניעת מחלוקת בישראל, קצת מחשידה את הסיפור שאולי היה כאן גם רצון למנוע מחלוקת. מחלוקת על מה ולמה? מה בדיוק היה החשש שם? עכ"פ, זה סיפור תחילתו של הלל שהיה ענו, אבל ידע גם להקפיד על כבודו. ראה שם המשך הסיפור: "כיון שמינו אותו נשיא עליהן התחיל מקנתרן בדברים ... כיון שקינתרם בדברים נעלמה הלכה ממנו". בני בתירא פינו להלל את הנשיאות על מנת שלא להרבות מחלוקת בישראל, והוא מקנטר אותם. נראה שמי שבאמת ראויים לגדולה בכל העניין הזה הם בני בתירא שאח"כ עברו לנציבין שבצפון הרחוק (בבל, גבול סורי עירק של היום) והתרחקו מהמרכז בירושלים.

אע"פ שאלו אוסרים ואלו מתירין, אלו פוסלין ואלו מכשירין, לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי. כל הטהרות והטמאות שהיו אלו מטהרים ואלו מטמאין, לא נמנעו עושין טהרות אלו על גבי אלו.²²

תוספתא מסכת עדויות (צוקרמאנדל) פרק ב הלכה א

ארבעה דברים ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין: מסרוק של צרצור... דף של נחתומים שקבעו במסמר שחיבר במריש או בקורה... מנעול על האימום... חיתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. והיה נקרא תנור של עכנאי שעליו רבו מחלוקות בישראל.²³

מסכת מגילה דף ג עמוד א

תרגום של תורה - אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע. תרגום של נביאים - יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי, ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. יצתה בת קול ואמרה: מי הוא זה שגילה סתרי לבני אדם? עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר: אני הוא שגילתי סתריך לבני אדם; גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא, אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקת בישראל.²⁴

מסכת סנהדרין דף פח עמוד א

אמר רב כהנא: הוא אומר מפי השמועה והן אומרין מפי השמועה - אינו נהרג. הוא אומר כך הוא בעיני והן אומרין כך הוא בעינינו - אינו נהרג... עד שיאמר כך הוא בעיני והן אומרים מפי השמועה. תדע, שהרי לא הרגו את עקביא בן מהללאל. ורבי אלעזר אומר: אפילו הוא אומר מפי השמועה, והן אומרין כך הוא בעינינו - נהרג, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. ואם תאמר: מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהללאל? - מפני שלא הורה הלכה למעשה.²⁵

מדרש תהילים, שוחר טוב, פרק מה²⁶

²² אבל בהמשך הגמרא שם בדף טו עמוד ב: "שאלו את ר' יהושע: צרת הבת, מהו? אמר להם: מחלוקת בית שמאי ובית הלל; והלכה כדברי מי? אמר להם: מפני מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים, בין שתי מחלוקות גדולות בין בית שמאי ובין ב"ה? מתיירא אני שמא ירצו גולגולת". תלמידי בית שמאי ותלמידי בית הלל לא השכילו לשמר את תרבות המחלוקת המתקיימת ומקיימת של שמאי והלל, האבות המייסדים.

²³ מטהרות וטמאות בית הלל ובית שמאי שלמרות מחלוקתם לא נמנעו מלעשות טהרות אלו על גב אלו, הגענו למחלוקת הגדולה והידועה בשם "תנורו של עכנאי" המתוארת בפירוט בגמרא בבא מציעא דף נט עמוד ב. מחלוקת בה ר' אליעזר בן הורקנוס הרעיש שמים וארץ שההלכה כמותו, עד שמטו כותלי בית המדרש, וגער בהם ר' יהושע ואמר: לא בשמים היא! ראה עוד שם: "ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: ריבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מזעפר". אבל ר' אליעזר לא נח כלל וכלל ואשתו, היא אחותו של רבן גמליאל, הייתה צריכה לעמוד יום יום על המשמר שר' אליעזר לא יפול על פניו. וכשיום אחד התבלבלה במועד ראש החודש, או שדפק עני בדלת ופתחה לו, נפל ר' אליעזר על פניו ומת רבן גמליאל. וכל זה, כדבריה היא, משום ש"כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה. ראה דבריני תנורו של עכנאי בפרשת בהר.

²⁴ בדומה לדברי רבן גמליאל שראינו בהערה הקודמת: "גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל", גם כאן אותו הביטוי בדיוק. אלא שכאן יש לשאול על אילו מחלוקות מדובר? ראה פירוש רש"י בגמרא שם: "שלא ירבו מחלוקות - לפרש מקראות הסתומים". ופירוש שטיינזלץ: "שאם אין תרגום מקובל לפסוקים סתומים, יבואו לידי מחלוקת בדבר משמעותם. ועל ידי התרגום מתברר הפירוש". מפעל תרגום התורה, הנביאים והכתובים, ופירושם, מטרתו המקורית הייתה שלא להרבות מחלוקות בישראל, ומן הסתם זו הייתה גם כוונת התלמוד שבא לבאר את המשנה תוך שילוב מקורות תנאיים אחרים, גאונים, ראשונים, אחרונים ועד ימינו. אך אנו יודעים כמה וכמה מחלוקות נוצרו בעקבות התרגום, הפירוש, המדרש, התלמוד, ספרות ההלכה וכו'! לפחות באלה לא הרגו זה את זה, אולי רק קצת בהבל פה, ואפשר שרובן היו אכן לשם שמים.

²⁵ ובספרי דברים פרשת כי תצא פסקא ריח: "אמר רבי יאשיה: שלשה דברים סח לי זעירא משום אנשי ירושלים: סוטה, אם רצה בעלה למחול לה - מחול. בן סורר ומורה, אם רצו אביו ואמו למחול לו - מוחלים. זקן ממרא על פי בית דין, אם רצו חביריו למחול לו - מוחלים. וכשבאתי והרציתי הדברים לפני רבי יהודה בן בתירה, על שנים הודה לי ועל אחד לא הודה לי. על סוטה ועל בן סורר ומורה הודה לי. על זקן ממרא על פי בית דין לא הודה לי, מפני שהיה מעמיד מחלוקת בישראל". ומי ראוי לומר דברים אלה יותר ממי ששייך למשפחת בני בתירה! ראה ברייתא זו גם בגמרא סוטה כה ע"א. זקן ממרא הוא מי שמביא את המחלוקת והפירוד בעם לשיא, מי "שמעמיד מחלוקת בישראל" והולך ומורה את שיטתו הלכה למעשה, גם אחרי שהובאה לדיון ולהכרעה. דינו מיתה, גם אם הוא כעקביא בן מהללאל: "שאיין עזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה ובריאת חטא כעקביא בן מהללאל" (מסכת עדויות פרק ה משנה ו). אך נראה שבפועל לא הלכו חכמים עד הקצה הקיצון, מחלו על כבודם ומעטו בחומרת מעשיו של עקביא בן מהללאל. וכבר הארכנו לדון בנושא זקן ממרא בדבריני בפרשת שופטים.

²⁶ נחזור ונסיים בפרשת השבוע ובדבר טוב.

"למנצח על שושנים לבני קרח, משכיל שיר ידידות". "רחש לבי דבר טוב" ... בני קרח לא היו יכולין לומר שירה לפני הקב"ה בפייהם, עד שרחש לבם בתשובה וקיבלם מיד ... והיו בני קרח רואין שאול מתחת פתוחה מכאן, ואש מלהטה מכאן, ולא היו יכולין להתוודות בפייהם, עד שרחשו תשובה בלבם. והלא היו שלשה, ולמה אמר הכתוב "רחש לבי" לשון יחיד? אלא ללמדך שכל מה שכיוון זה בלב, כיוון זה בלב, ושלתן היו שווים בלב אחד.²⁷ מניין אתה יודע שהיו משה ואהרן וכל הגדולים באין לשמוע שירתן של בני קרח? שנאמר: "למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידידות", משמיע ידידים של הקב"ה ... ומלמדים לומר שירה לפני הקב"ה ...²⁸

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: מעבר למחלוקות במקרא ובבית המדרש, לא נפקד מקומן של מחלוקות חברתיות בתולדות עם ישראל, מעבר למחלוקות שבמקרא שמקצתן מנינו בהערה 12 לעיל: צדוקים ופרושים, רבנים וקראים, בני ארץ ישראל ובני בבל (מחלוקת לוח השנה!), חסידים ומתנגדים, ציונים וחרדים וגם בימינו לא חסרות כידוע מחלוקות. התעכבנו על פרשת השבוע ועל בית המדרש, בית שמאי ובית הלל בפרט, אך לא סקרנו את מחלוקות בית המדרש במלואן: נידויו (או לא) של עקביא בן מהללאל (עדויות פרק ה משנה ו), דין [זקן ממרה](#) (ראה דברינו בפרשת שופטים), [העברת רבן גמליאל מנשיאותו](#) (ברכות כז ע"ב), "בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך" (הוריות יד ע"א), בית הכנסת של טבריה שקרעו ספר תורה בחמתן (יבמות צו ע"ב), מחלוקת מועד יום הכיפורים (משנה ראש השנה סוף פרק ב), מחלוקת הגיסים, ר' יוחנן וריש לקיש שהביאה למותו של האחרון (בבא מציעא פד, דברינו [ר' יוחנן קפדן היה](#)), המחלוקת הקשה על [קביעת הלוח](#) בין רס"ג ואהרון בן מאיר, המחלוקת ביחס לספריו של הרמב"ם, ומן הסתם עוד רבים שלא מנינו. עד שנדרשו חז"ל לדרוש קל וחומר מנשים זונות שידועות לפרכס (לפרגן) זו לזו לתלמידי חכמים שאינם יודעים לפרגן אהדי והאחד פוסל את טהרותיו של השני (שבת לד ע"א). ראה דברינו [שועל, עקרב, שרף וגחלי אש](#) במיוחדים. חז"ל שהכירו מחלוקות אלה מבשרם, כולל קפידות למיניהם ונידוים, עדיין העדיפו את מחלוקות וחידודי בית המדרש על מחלוקות כגון זו של קורח ושנאות חינוך שגרמו לחורבן מקדש, עם וארץ. והדברים ארוכים ויגיעים.

²⁷ "ובני קרח לא מתו". שלשת בני קרח, המשוררים: אסיר, אלקנה (מאבות שמואל) ואביאסף (שמות ו כד) - שבים בלב אחד. כנגד קרח דתן ואבירם שחלקו בלב חלוק. ודווקא מתוך המחלוקת שלא הייתה לשם שמים קיבלנו "תשובה בלב" ומזמורי ידידות ומשכיל נפלאים, בפרט סדרת פרקי מ"ם שבראש ספר שני של תהלים: "למנצח משכיל לבני קרח: פאיל תערג על אפיקימים פן נפשי תערג אליך אלהים: צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלהים: ... אלה אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפָּחָה עָלַי נַפְשִׁי כִּי אֶעְבֹּר בְּסֶף אַדְדָם עַד-בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל־רִנָּה וְתוֹדָה הַמּוֹן חוֹגֵג: מַה-תִּשְׁתַּחֲוִי נַפְשִׁי וְתַהֲמִי עָלַי הוֹחִילִי לְאֱלֹהִים כִּי-עוֹד אוֹדְנוּ יְשׁוּעוֹת פְּנִי: ... יוֹמָם יִצְנֶה ה' חֶסֶדוֹ וּבְלִילָה שִׁירוּ עִמִּי תְּפִלָּה לְאֵל חַיִּי: ... מַה-תִּשְׁתַּחֲוִי נַפְשִׁי וְמַה-תַּהֲמִי עָלַי הוֹחִילִי לְאֱלֹהִים כִּי-עוֹד אוֹדְנוּ יְשׁוּעוֹת פְּנִי וְאֱלֹהֵי" (תחילת פרק מב). ובגמרא סנהדרין קי ע"א: "ובני קרח לא מתו, תנא, משום רבינו אמרו: מקום נתבצר להם בגיהנם, וישבו עליו ואמרו שירה". ובמדרש במדבר רבה יח טו: "אמרו רבותינו: אשתו של קרח כשירדה לגיהנם פיבת אותה".

²⁸ לא בכדי בחרנו לסיים בבני קרח. הנה כי כן, לעולם אין לדעת איך תסתיים מחלוקת. ראה לאן הגיעו בית שמאי ובית הלל ולאן הגיעו בני קורח. מה שנראה לנו כמחלוקת לשם שמים עלולה להתגלות כמחלוקת לשם אגו וכבוד שאיננה מרבה כבוד שמים, ומה שנראה לנו כמחלוקת שלא לשם שמים, עשויה להתרכך ברבות הזמן ולהפוך לפיוס ולפיוט, אם לא שלום ואהבה כבמעמד הר סיני. וכבר הארכנו בנושא [ובני קרח לא מתו](#) בפרשה זו בשנה האחרת.